

16. Ювілейна книга. 25-ліття Інституту імені Михайла Грушевського в Едмонтоні. – Вінніпег, 1943.
17. Ювілейна книга. 25-ліття Інституту імені Петра Могили в Саскатуні. – Вінніпег, 1945.
18. Ukrainian Orthodox Church of Canada. Українська Православна Церква в Канаді / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.uocc.ca/>.

O. Kovalchuk. The role of Ukrainian bursas and institutes in preservation of Ukrainian Diaspora in Canada (first half of the 20th century)

The article explores the evolution of Ukrainian Diaspora in Canada in the first half of the 20th century. It analyses the activity of the Ukrainian educational institutions in Canada and highlights their role in preservation of the national language, culture and history.

Key words: *Ukrainian bursa, institute, Ukrainian community.*

УДК 316.347

Г. О. Кісла

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ УКРАЇНИ: СОЦІОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ

У статті розглянута актуальна проблема етнополітичного розвитку української держави. Автор презентує аналіз методологічних підходів відомих соціологів до вивчення феномену “збігу” процесів націєтворення та розвитку національної держави з формуванням громадянської багатонаціональної держави.

Ключові слова: *етнополітика, етнонація, етнонаціональний розвиток, політична нація, етнополітичний ренесанс, громадянська ідентифікація.*

Проблема сучасного етнополітичного розвитку української держави має такий же вік як і статус незалежності. Згадуються роки, коли ця тема була головною для науковців та політиків і була дуже тиражованою на конференціях, круглих столах, семінарах. Сьогодні ця тема знаходиться на периферії наукового простору. Але ж проблема не зникла. І дуже цікаво подивитися на неї з позиції минулих визначень, діагностування, прогнозів.

Сучасний етап розвитку української держави актуалізує вирішення складних і неоднозначних щодо змісту проблем. Однією з головних проблем у цьому ряду, на наш погляд, можна розглядати етнополітичний розвиток держави. Приводом для такого твердження є розбіжність етнополітичних тенденцій розвитку української держави в часі і різновекторність етноінтересів суб'єктів етнополітичного процесу. Мова йде про те, що в українській державі сьогодні актуалізовані дві тенденції у розвитку: тенденція конструювання української етнонації, і тенденція формування політичної нації. Відзначимо, що синхронність апріорі несумісних в часі названих тенденцій характерна не тільки для України. Російські соціологи, етнологи пишуть про зіткнення двох основних тенденцій етнополітичного розвитку в Росії (побудова національної державності і формування національної самосвідомості) [3]. Головна ознака нації – наявність державності. Українська держава, перебуваючи близько 20 років у статусі незалежної держави, чи може декларувати тезу про те, що українська нація сформувалася і володіє всіма ознаками, в тому числі і національною самосвідомістю? Які фактори і яка стратегія етнополітики в державі можуть сформувати у представників безлічі етносів в Україні потребу ідентифікувати себе з українською нацією? Пошук відповіді на це питання, очевидно, приведе нас до висновку, що будь-якої національної державі в своєму розвитку потрібно пройти закономірний шлях оформлення нації і часто це чималий історичний термін. І в якості ілюстрації наведемо тиражований приклад зі Сполученими Штатами Америки. Конструювання американської нації було абсолютно штучною процедурою. З спільноти світових біженців і мігрантів створили громадянську націю. Але історія і логіка розвитку ставлять все на свої місця: ще в 1995 р американські етнологи фіксували тенденцію етнічного ізоляціонізму серед різних етносів американської держави, етнополітичну заявку етносів повернутися в початкову точку відліку і заново, з актуалізованою потребою в етнічній ідентифікації розвиватися [10, 21]. Але ж тут знову не все так просто, тому що, на думку українських фахівців етнологів, етнонація може розвиватися, коли вона об'єднується фактом спільного громадянства. Для українського суспільства традиційно поняття “українська нація” застосовувалася по відношенню до етнічних українців – найбільшої етнічної спільноті країни.

Наявність у складі населення України вагомій частки іноетнічних спільнот (корінних народів, національних меншин, нещодавно виниклих іммігрантських груп) визначає її як країну поліетнічну. Утворення спільної для усіх громадян держави заклали підвалини для формування поліетнічної (найчастіше її називають політичною) нації [2].

Маркером етнополітичного розвитку (інтеграції тенденцій етнічного та громадянського конструювання) можна розглядати побудову політичної нації як процесу, “об’єктивування” закономірностями цивілізаційного розвитку, як стандарт *лонгованого* розвитку індустріального, постіндустріального (інформаційного) суспільства. Політична нація читається як категорія “postethnic”. Тому наступним маркером можна розглядати характеристики держави політичної нації як держави, в якому всі етноси мають рівні права, домінують громадянську ідентифікацію і презентують у своїй структурі цінностей національну ідею.

Оскільки Україна будує свою національну державність то, отже, повинна починати з конструювання етнонації. Але в такому разі Україна не зможе реалізувати концепцію побудови політичної нації, тому що остання буде суперечити завданням побудова етнічної держави. А якщо Україна відмовиться від етнічних основ побудови держави, від етнонаціональної ідеї, як інтегруючого чинника, то вона не відбудеться як держава. Визначаючи презентовану ситуацію як “феномен української парадоксальності”, ми звернулися до думки відомих етносоціологів з метою пошуку методологічних підходів для аналізу названого феномену.

Окреслена нами проблема асиметрії конструювання етнополітичних процесів в Україні набуває неоднозначне і специфічне звучання в контексті аналізу міжнародного досвіду і, що особливо цікаво, в контексті певного інтересу міжнародного наукового співтовариства до етнополітичних процесів в Україні. Не будучи голосливими, пошлемося на результати дослідження англійського соціолога Клер Уеллас “Xenophobia at Post-Communism Europe” (“Ксенофобія в посткомуністичній Європі”), де вона пише, що складна проблема соціентальної трансформації в Україні ставить питання: як об’єднати процеси націєтворення та розвитку національної держави з формуванням громадянської, багатонаціональної держави, і яким чином можуть співіснувати стратегії формування української сучасної нації та

забезпечення можливостей для відтворення етнокультурних ідентичностей “нетитульних” етнічних громад України [11, 83]. Синхронно цього тексту звучить попередження англійського вченого Ернста Геллнера, відомого апологета теорії примордіалістського походження етносів, про те, що поліетнічні держави є заручниками розвитку етнонаціональних проблем і світ спостерігає наступні картини: “Розпад багатонаціональних імперій, виникають дрібні держави, і кожне має намір вести по особливому шляху етнічну групу, з якою воно ототожнюється. Але йде поразка, бо в кожній новій державі виникає проблема національних меншин і ці проблеми нітрохи не менше, ніж у тих державах, які розпалися ” [1, 162]. Проблема, з якою стикається держава, що стоїть біля початку двох тенденцій розвитку, на думку англійського вченого Ю. Габермаса, має такий зміст: “... якщо ми говоримо про те, що різним етносам, етнічним субкультурам судилося уживатися разом і на рівних взаємодіяти в рамках єдиного політичної спільноти, то культура більшості буде змушена пожертвувати своєю історичною прерогативою, щоб визначити офіційні відносини в рамках тієї генералізованої політичної культури, яку належить розділити всім громадянам, незалежно від їх походження і способу життя ” [9, 76]. Ю. Габермас позитивно оцінює державу політичної нації. Він підкреслює, що крім того, що ця держава надає соціальні блага індивіду, “соціальні блага дають зрозуміти громадянину як важливо зберегти перевагу реальній нації, яка об'єднує різних людей **н а д і п о п р и натуральному способу** нації, у якому визначають один одного за походженням, за принципом “свій - чужий” [9, 78]. Цю тезу Ю. Габермаса можна взяти як *streamline* для аналізу фрагменту соціологічних даних Інституту соціології НАН України [8, 526] (Табл. 1).

Табл.1 Скажіть, будь ласка, як Ви пояснили б для себе слово “наші”? Це передусім з: (%)

Моя сім'я і родичи	80.3
Люди одного кола знання, інтересів	36.1
Моє покоління	31.7
Мешканці міста, села де я живу	27.6
Мої однодумці	27.4

Колеги по роботі, навчанню	25.6
Моя країна	23.7
Люди такої же професії	16.0
Люди однакового зі мною ставлення до релігії	10.6
Моя нація	10.4
Люди одного зі мною ставлення до політики	8.9
Важко відповісти	4.1
Інше	0.3

Респондентам пропонували вибрати три варіанту відповіді, тому для аналізу ми побудували ієрархію розподілу відповідей респондентів. Маркерами для предмету нашого дослідження є відповіді “*моя країна*” і “*моя нація*”.

Як дозволяють бачити данні таблиці маркери інтеграції по ознаку “наші” через “*моя країна*” і “*моя нація*” не мають високу актуалізованість в українському суспільстві. Але слід звернути увагу на дуже для нашого дискурсу принциповий факт: визнання українцями більш значущого критерію інтеграції у групі “наші” - “*моя країна*” - 23.7% порівняльне з критерієм інтеграції у групі “наші” - 10.4%- “*моя нація*”. Тобто тенденція зсуву в бік домінанти ознаки громадянської, політичної нація **очевидна** і теза Ю. Габермаса “працює” в українському етнополітичному полі.

Неоднозначність процесів етнонаціонального розвитку та конструювання “політичної нації” або “громадянської нації” є предмет наукового аналізу для російського етнологів В. Тишкова: “Сучасні держави роблять зусилля, спрямовані на формування загальногромадянської ідентичності та збереження цілісності нації ... через політику культурного плюралізму і внутрішні форми самовизначення (Культурна і територіальна автономія). Проте ідея національного самовизначення і національної держави на етнічній основі зберігає деякі позиції, і вона особливо посилилася в країнах, які переживають посткомуністичні трансформації” [6, 48]. Етноситуація в Україні адекватна наступного висновку В. Тишкова: “Етнічний націоналізм став однією з важливих причин розпаду СРСР і він же представляє серйозний виклик громадянському націєбудуванню в пострадянських державах. Ряд нових держав (Казахстан, Киргизтан, Росія,

Україна) усвідомлюють необхідність переходу до поняття *г р о м а д я н с ь к а н а ц і я*, яке починає затверджуватися поряд або замість поняття *е т н о н а ц і я*. Однак у пострадянських державах етнонаціоналізм, особливо від імені так званих титульних націй, зберігає потужні позиції в суспільно-політичній свідомості і служить засобом політичної мобілізації, забезпечення пріоритетного доступу до влади і ресурсів” [6, 52].

Українські вчені соціологи, пропонують розглядати державу політичної нації як “спільність громадян України різного етнічного походження, що розділяють у своєму існуванні загальнодемократичні принципи” [5, 113]. Це визначення – логічний результат вивчення європейського досвіду побудови політичної нації та його моделювання на українську етнонаціональну реальність. У Європі “... держави конструювали національну ідентичність, проводячи політику етнічно-культурної та мовної гомогенізації різнорідного населення за допомогою літературної мови, шкільної освіти, ЗМІ (ці фактори створюють символічне поле загальних національно-культурних і громадянських ідентичностей). А поєднання цього процесу з політичної модернізацією національних держав привело до формування сенсу національно-політичної ідентичності і поняття громадянської нації [5, 115].

Представлений аналіз методологічних підходів до визначення “політична нація” і суперечливості тенденцій етнополітичного розвитку підтверджують заявлену раніше нами теза про те, що етнополітичні процеси в Україні вкрай складні і суперечливі. Але протиріччя на сьогодні стали формуватися із різновекторності двох тенденцій розвитку української держави в асиметрію, де інтенсивну тенденцію презентує розвиток політичної нації.

Аналізувати предмет нашого дослідження в іншому *streamline* дозволить концепт відомого українського вченого етносоціолога В. Євтуха. Зміст концепту, котрий презентував у свій час В. Євтух і науковці його школи полягав у тому, що в сучасній Україні відбувається “етнополітичний ренесанс”. Цей термін у етносоціології має авторство В. Євтуха, і на його думку адекватно відтворює сутність сучасного стану основного компонента етнонаціональної структури українського суспільства: з одного боку він (термін) вказує на суто етнічний аспект, а з іншого фіксує *присутність політичної волі більшості до закріплення своєї*

державності (курсів.авт.) [4, 67]. Данні результатів соціологічних досліджень Інституту соціології НАН України, а конкретно моніторингове дослідження “Українське суспільство 1992-2010” [7, 526] дозволяють прийти до висновків правомірності наукового концепту В. Євтуха (Табл. 2).

Табл. 2 **Ким Ви себе, перш за все, вважаєте?**

	1992	2005	2010
Мешканцем села, району чи міста в котрому Ви живите	24.0	24.6	27.3
Мешканцем району (області) де Ви живите	6.8	6.4	6.5
Громадянином України	45.6	54.6	51.2
Представником свого етносу, нації	-	2.1	3.0
Громадянином колишнього Радянського Союзу	12.7	8.1	7.0
Громадянином Європи	3.8	0.8	1.0
Громадянином Світу	6.4	2.4	3.0
Інше	0.7	1.0	1.0
Всього	100%	100%	100%

Відповіді респондентів на питання “**Ким Ви себе, перш за все, вважаєте?**” показують інтенсивну презентацію *політичної волі більшості до закріплення своєї державності*.

Варіант відповіді “Громадянином України” на питання “Ким Ви себе перш за все вважаєте” складає в 2010 р. 51.2%. Тобто половина дорослого населення України готові признати і признають важливість для них статусу і ідентифікації себе як громадянина своєї держави.

Більш аргументованим на користь концепту В. Євтуха виглядає кореляційний аналіз етнічної ідентифікації суб’єктів етнонаціональної структури українського суспільства з пропонованими варіантами ідентифікації (Табл. 3).

Табл. 3 **Корреляційна залежність етнічного статусу і ідентифікації респондентів**

	українець	росіянин	інши
Мешканцем села, району чи міста в котрому Ви живите	27.0	28.9	28.5
Мешканцем району (області) де Ви живите	5.8	11.0	8.9

	українець	росіянин	інши
Громадянином України	55.2	30.7	25.0
Представником свого етносу, нації	2.3	3.2	21.4
Громадянином колишнього Радянського Союзу	5.0	18.8	10.7
Громадянином Європи	1.0	0.5	1.8
Громадянином Світу	2.7	5.5	1.7
Інше	1.0	1.4	2.0
	100%	100%	100%

Крім того, що кореляційний аналіз показує домінанту важливості для респондентів належності до статусу громадянин України, він показує *присутність політичної волі більшості до закріплення своєї державності* у всіх етносів української державності в рівному ієрархічному розподілу. І це важливий факт для наукового дискурсу про етнонаціональний розвиток и розвиток політичної нації в українській державі. Як доповнення до емпіричних ілюстрацій наукового питання, що розглядається, можна довести мікrokореляційний аналіз взаємозв'язку етнічної ідентифікації титульного етносу української держави з пропонованими варіантами ідентифікації. Серед тих респондентів, хто ідентифікує себе як “громадянин України” – 91.2 % є етнічні українці. Серед тих, хто ідентифікує себе “представником свого етносу, нації” – 66.0% етнічні українці.

На нашу думку цей результат соціологічного дослідження можна вважати ідеальним аргументом правомірності концепту “етнополітичного ренесансу”.

В такому ж напрямку можна розглядати данні наступної таблиці (Табл. 4).

Табл. 4 **Якою мірою Ви пишастесь чи не пишастесь тим, що є громадянином України?**

	2010
Зовсім не пишастесь	7.1
Скоріше не пишастесь	12.0
Важко сказати	31.3

Скоріше пишаюся	38.4
Дуже пишаюся	11.2
Не відповіли	0.0
Всього	100%

Розрахунок даних дозволяє бачити, що відсоток позитивної відповіді “*скоріше пишаюся*” і “*дуже пишаюся*” – 49.6% і перебільшує відсоток негативної відповіді “*зовсім не пишаюся*” і “*скоріше не пишаюся*” – 19.1%. Тобто інакшим чином данні цієї таблиці можна “читати” як маркерування ситуації прийняття народом української держави як рідної незалежно від їх етнічної ідентифікації.

Таким чином можна вважати, що вирішення проблеми етнополітичного розвитку української держави у контексті концепту етнополітичного ренесансу має тенденцію до подальшої позитивної презентації де маркерами аргументації будуть соціологічні дослідження.

Література

1. Геллнер Э. Пришествие национализма. Мифы нации и класса // Нации и национализм / Э. Геллнер. – Москва, 2007.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=8771
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.vozlib.net
4. Євтух В. Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. – Київ : Фенікс, 1997.
5. Степаненко В. Этнос – демос – полис: этнополитические проблемы социентальной трансформации в Украине / В. Степаненко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2009. – № 2.
6. Тишков В. А. Этнология и политика / В. Тишков. – Москва, 2006.
7. Українське суспільство 1992 – 2010. Соціологічний моніторинг / под ред. Ворона В., Шульга М. / Інститут соціології. – Київ, 2010.
8. Українське суспільство 2009. Омнібус / за ред. Ворона В., Шульга М. / Інститут соціології. – Київ, 2009.
9. Хабермас Ю. Европейское национальное государство: его достижения и пределы. О прошлом и будущем суверенитета и гражданства // Нации и национализм / Ю. Хабермас. – Москва, 2006.
10. Holinger D. Post-ethnic America // Sociological Review. – 1996.
11. Wallace C. Xenophobia in Post-communist Europe. – Glasgow, 2008.

A. Kisla. Ethnic and political project of Ukraine: sociological markers

This article presents the actual problem of ethno-political development of the State of Ukraine. The author makes a scientific analysis of the methodological directions of research development issues of tendency of ethnic nation and tendency of political nation. The purpose of this article is the presentation of information and arguments to prove, that development of State Ukraine can be solved.

Key words: *ethnic development, political nation, ethno-political development, asymmetry of tendencies, ethno-political renaissance, nation identity, ethnic identity.*

УДК 316.334.52

Г. І. Щерба

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті висвітлено аналіз розвитку транскордонного співробітництва України в контексті функціонування соціального простору в Європі. Запропоновані результати експертного соціологічного дослідження щодо пріоритетних напрямів розвитку транскордонного співробітництва з країнами-сусідами, очікування громадян з приводу членства України в Європейському Союзі.

Ключові слова: *транскордонне співробітництво, соціальний простір, кордон, євро регіон, соціологічний аналіз, Європейський Союз.*

Упродовж останніх років значно активізувалася участь нашої країни в європейських інтеграційних процесах, що, не в останню чергу, зумовлюється розвитком транскордонного співробітництва. У сучасних соціополітичних та економічних умовах така співпраця є найбільш ефективним шляхом вирішення спільних проблем розвитку та поглиблення взаємовигідних контактів між суміжними територіями сусідніх країн. Наявність такого чинника як спільний кордон сприяє посиленню взаємодії у напрямку розробки та впровадження економічних